

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) ผู้วิจัยมุ่งเน้นไปที่การศึกษากระบวนการสื่อสาร (Communication Process) การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ทฤษฎีการสื่อสารสองจังหวะ (Two-step Flow Theory) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis) และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสาร (Communication Process)

การศึกษากระบวนการสื่อสาร (Communication Process) ก็เพื่อที่จะศึกษาว่าพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) ใช้กระบวนการในการสื่อสารอย่างไร ที่ทำให้บรรดาศิษยานุศิษย์มีความเลื่อมใสศรัทธา ร่วมกิจกรรมที่ท่านดำเนินการ เช่น การร่วมกิจกรรมโครงการผ้าป่าช่วยชาติ และการไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นต้น

การสื่อสาร (communication) มีลักษณะเป็นกระบวนการประกอบด้วย กระบวนการคิดและการใช้ภาษา กระบวนการส่งและรับ ตลอดจนกระบวนการของการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อความเข้าใจร่วมกัน การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่ม กลุ่มทางสังคมในระดับต่าง ๆ จะทำให้มนุษย์มีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกัน ระบบค่านิยม เจตคติ ปทัศฐาน (norm) ของกลุ่มจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารต่างกัน Berlo (quoted in Neuliep, 1996, p. 32) อธิบายว่ากระบวนการสื่อสารคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกันขององค์ประกอบทางการสื่อสาร ที่เรียกว่ากระบวนการ SMCR มาจากคำว่าแหล่งสาร (source) สาร (message) ช่องทาง (channel) และผู้รับสาร (receiver) ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นส่วน ๆ โดยอิสระได้ เขาเชื่อว่ากระบวนการสื่อสารจะประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง 5 ในกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะผู้ส่งสารและความสามารถในการรับสารของผู้รับสารเช่นเดียวกัน ไม่ว่าสารเหล่านั้นจะผ่านช่องทางรูปหรือการมองเห็น (seeing) รส (tasting) กลิ่น (smelling) เสียง (hearing) หรือสัมผัส (touching) องค์ประกอบทั้ง 5 นี้จะมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร รูปแบบการสื่อสารนี้แสดงให้เห็นว่าสารซึ่งบรรจุเนื้อหา (content) อาจจะถูกส่งไปในลักษณะรหัสเฉพาะ (code) มีรูปแบบ (structure) และอาจจะได้รับการปฏิบัติ (treated) แตกต่างกันไปโดยผู้อื่น สาร

สามารถถูกส่งได้หลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นการส่งผ่านสื่อบุคคล ผ่านวิทยุ ผ่านโทรทัศน์ โทรศัพท์ หรือส่งผ่านทางอินเทอร์เน็ต ผลกระทบก็จะกลับมาในรูปแบบกระบวนการในทิศทางเดิมเช่นกัน ไม่ว่าจะ เป็นแหล่งสาร สาร ช่องทางและผู้รับสารก็ตาม ดังภาพ Berlo's Model of Communication (Neuliep, 1996, p. 32)

ภาพที่ 2.1

Berlo's Model of Communication

Source	Message	Channel	Receiver
Communication Skills	Elements	Seeing	Communication Skills
Attitudes	Contents	Hearing	Attitudes
Knowledge	Treatment	Touching	Knowledge
Social System	Structure	Smelling	Social System
Culture	Code	Tasting	Culture

และองค์ประกอบทั้ง 5 ในกระบวนการสื่อสาร ได้แก่

1. ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) คือ ความสามารถในการถ่ายทอดสารทั้งในด้านการพูด การเขียน การแสดงสีหน้าท่าทางประกอบระหว่างการสื่อสาร
2. ทักษะคติ (attitudes) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารมาก เนื่องจากบุคคลมักจะประเมินสื่อต่าง ๆ เข้าข้างตนเองและจะสื่อสารได้ดีในเรื่องที่มีทัศนคติตรงกัน
3. ความรู้ (knowledge) หมายถึง การมีความรู้ในข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแม่นยำ จะส่งผลให้การสื่อสารนั้นถูกต้องและน่าเชื่อถือ
4. ระบบสังคม (social system) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของบุคคล หมายความว่า หากผู้ส่งสารและหรือผู้รับสารอยู่ในสังคมแบบเดียวกัน ก็จะมีพฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่เหมือนหรือสอดคล้องกัน หากผู้ส่งสารและหรือผู้รับสารอยู่ในสังคมที่ต่างกัน ก็จะมีพฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่ไม่เหมือนหรือไม่สอดคล้องกัน เช่น ผู้ส่งสารและหรือผู้รับสารอยู่ในระบบสังคมเปิดมีเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีความเป็นประชาธิปไตยในการแสดงความคิดเห็น ย่อมรับรู้ข่าวสาร ย่อมรับ หรือให้ความสนใจหรือไม่ให้ความสนใจในข่าวสารอย่างเป็นอิสระ หากผู้ส่งสารและหรือผู้รับสารในระบบสังคมปิด ขาดเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ขาดความเป็นประชาธิปไตยในการแสดงความคิดเห็น หรือมีเสรีภาพหรือประชาธิปไตยในระดับต่ำหรือทำได้น้อย ย่อมทำให้ทั้ง

ผู้ส่งสารและผู้รับสารรับรู้ข่าวสาร แสดงความคิดเห็นหรือการให้การยอมรับสารในวงจำกัด ทำให้ความสนใจต่อการให้ข่าวสารหรือรับข่าวสารเป็นไปอย่างไม่เป็นอิสระ การส่งและการรับรู้ข่าวสารจึงเป็นได้ยาก

5. วัฒนธรรม (culture) ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนหรือต่างกันจะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสารได้

แนวคิดเรื่องการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)

การสื่อสารการเมือง (Political Communication) เป็นศาสตร์ที่มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ ซึ่งเน้นในเรื่องวาทะวิทยา (rhetoric) การเมือง (politics) และจริยธรรม (ethics) เป็นการนำการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ผสมผสานกับเนื้อหาทางการเมืองและการสื่อสาร (communication) เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางการเมืองเป็นต้นแบบของการสื่อสารทางการเมือง ได้แก่ ภาษาทางการเมือง (political language) วาทศิลป์ทางการเมือง (political rhetoric) การรณรงค์ทางการเมือง (political campaign) ประชาคมติ (public policy) สัญลักษณ์ทางการเมือง (political symbolic) ฯลฯ จนกระทั่งได้มีการวิวัฒนาการมาสู่การตลาดทางการเมือง (political marketing) ด้วยการนำการตลาดมาใช้ในการรณรงค์ทางการเมือง ธีววรรณ ประกอบผล (2530, น. 1) มีความเห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองหมายถึงกิจกรรมใด ๆ ของสถาบันเฉพาะซึ่งถูกจัดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความคิด และทัศนคติอันเกี่ยวกับเรื่องการเมือง การปกครอง การสื่อสารทางการเมือง หมายถึงกิจกรรมการสื่อสารที่มนุษย์กระทำขึ้นหรือเกิดขึ้นนอกบ้านเรือนของตน การยื่นข้อเรียกร้องระหว่างประเทศหรือการกล่าวคำปราศรัยของนักการเมืองย่อมต้องเป็นการสื่อสารการเมือง แต่ Claus Mueller (1973, p. 161) มีมุมมองที่ลึกซึ้งกว่า เขามองว่าการเมืองเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนตลอดเวลา เนื่องจากรัฐเป็นผู้นำเข้ามาสู่ชีวิตประชาชน ในรูปแบบของเศรษฐกิจ การศึกษา สวัสดิการสังคม ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ของประชาชน เช่นเดียวกับกฎหมาย เพราะรัฐได้ใช้อำนาจในการบริหารหรือตัดสินใจ ในการกำหนดกฎระเบียบเพื่อนำมาบังคับใช้กับประชาชน จึงกล่าวได้ว่าการตัดสินใจ การวางกฎเกณฑ์ การอนุญาตหรือข้อห้ามก็ส่งผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งต้องยอมรับกฎระเบียบนั้น และสอดคล้องกับความเห็นของ Blumber and Gurevitch (1995, p. 16) เป็นการขยายความ แนวคิดของ Mueller ว่าเมื่อรัฐนำการเมืองเข้ามาในชีวิตของประชาชนและประชาชนก็ต้องยอมรับ ทั้งรัฐและประชาชนก็ต้องสื่อสารกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะหากการเมืองหมายถึงการมีส่วนร่วม ประชาชนก็ต้องสื่อสารกับผู้นำ หากการเมืองหมายถึงความถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบสังคมก็ต้องถูกกำหนดให้

เป็นที่รู้กัน หากการเมืองหมายถึงการเลือกตั้ง เงื่อนไข นโยบายก็ต้องถูกกำหนดขึ้น ไม่ว่าการเมืองจะมีความหมายอย่างไร การสื่อสารก็ต้องถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ นั่นคือ การเมืองกับการสื่อสารเป็นของคู่กันของ

เมื่อการสื่อสารทางการเมืองครอบคลุมการสื่อสารทุกส่วนของชีวิตประจำวันของผู้คน จึงกล่าวได้ว่าผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหมายถึงประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกสถานะทางเศรษฐกิจสังคม (socioeconomic status) ทั้งนี้การเมืองมีความหมายรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนจากโลกนี้ไป เพื่อให้มนุษย์ทุกคนดำรงชีวิตในโลกนี้อย่างมีความสุข หรืออาจเรียกได้ว่าการเมืองคือการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้คนในสังคมดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยการเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการส่งมอบบารมี ด้วยการเชื้อฟังกัน ด้วยการแบ่งปัน ประนีประนอมกัน ด้วยการอะลุ่มอล่วยกัน มีผู้ใหญ่ มีเด็ก มีผู้บังคับบัญชา มีผู้ใต้บังคับบัญชา มีหัวหน้า มีลูกน้อง ย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย การขัดแย้งการพิพาทก็มีน้อยหรือไม่มีเลย สังคมนั้นก็จะอยู่อย่างสงบสันติ เมื่อเป็นเช่นนี้การสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นการสื่อสารที่มีอยู่ในทุกที่ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกันภายในครอบครัวกับพ่อ แม่ พี่ น้อง เครือญาติ หรือการสื่อสารภายนอกระหว่างบุคคลต่าง ๆ ของ ครู นักเรียน นายจ้าง ลูกจ้าง ทหาร ตำรวจ พระสงฆ์ นักบวช นักศึกษา แพทย์พยาบาล คนขับรถประจำทาง ชาวไร่ ชาวนา เศรษฐี ยากก วณิพก คนพิการ ประธานาธิบดี พระมหากษัตริย์ การสื่อสารระหว่างประชาชนหรือผู้นำประเทศแต่ละประเทศ ฯลฯ การสื่อสารการเมืองจึงมีอยู่ทุกที่ทุกสังคมตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งก็ตรงกับความคิดทางการเมือง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่ว่า การเมืองคือธรรมะ ธรรมะคือธรรมชาติ แปลว่าการเมืองมีอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ เป็นเรื่องปกติธรรมดา

Brian McNair (1995, p. 5) ได้อธิบายว่า การสื่อสารทางการเมืองมีส่วนประกอบรวม 3 ส่วน ได้แก่

1. องค์กรทางการเมือง (political organization)
2. สื่อ (media)
3. ประชาชน (citizens)

องค์กรทางการเมือง หมายถึง พรรคการเมือง องค์กรสาธารณะ กลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มกดดัน กลุ่มก่อการร้าย และรัฐบาล พรรคการเมือง สร้างขึ้นจากปัจเจกบุคคลที่มีความคิดอุดมการณ์ตรงกันมารวมตัวกันทำให้เกิดวัตถุประสงค์ร่วมกัน พรรคการเมืองต่างก็มีภารกิจในการที่จะสื่อสารให้กับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้เข้าใจวัตถุประสงค์และให้การยอมรับ และพิสูจน์ให้เห็นอุดมการณ์และความตั้งใจของพรรคผ่านการเลือกตั้ง (ทำตามที่ได้คำมั่นไว้กับประชาชน) พรรคการเมืองก็ต้องสื่อสารกับสื่อในรูปแบบของการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ในอันที่จะแสดงจุดยืน

ของตนให้เป็นที่เข้าใจและแพร่หลายไปสู่ผู้รับสาร และให้พรรคมั่นใจว่าได้รับการตอบรับสูงและได้รับการปฏิเสชน้อยที่สุด

สื่อ ทำหน้าที่สื่อสารทางการเมืองส่งไปยังทั้งองค์กรทางการเมืองและประชาชน ในรูปของ รายงาน บทบรรณาธิการ บทวิเคราะห์

ประชาชน หรือผู้รับสาร (audience) เป็นเป้าหมายสูงสุดของพรรคการเมืองจะส่งสาร และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผู้รับสารหรือประชาชนสามารถสะท้อนความรู้สึกลึกซึ้งนี้คิดผ่านทางจดหมาย หรือทางการสำรวจความคิดเห็น

จะเห็นได้ว่ากระบวนการสื่อสารทางการเมืองในแนวคิดของ McNair มีภาพกว้างกว่า Blumber และ Gurevitch เพราะ Blumber และ Gurevitch เห็นว่าการสื่อสารทางการเมือง เป็น สื่อสารระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ส่วน McNair มองว่าการสื่อสารทางการเมือง เป็นการสื่อสาร ระหว่างองค์กรทางการเมือง ซึ่งหมายรวมถึงรัฐบาลด้วยกับประชาชนและสื่อ

หลวงตามหาบัวก็อยู่ในกระบวนการสื่อสารทางการเมือง ตามแนวคิดของ McNair แต่อยู่ในบทบาทของสื่อบุคคลทำหน้าที่สื่อสารทางการเมืองส่งไปยังทั้งทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ พุทธศาสนิกชน องค์กรทางการเมือง และประชาชน ในรูปของการแสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางการเทศน์ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับทราบคำสอนในพระพุทธานุชาต ชาวสารบ้านเมือง ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ซึ่งก็ได้ผลอย่างเป็นรูปธรรมอย่างที่ปรากฏในสังคมไทยในช่วงปี 2544-2548

ทฤษฎีการสื่อสารสองจังหวะ (Two-step Flow Theory)

การสื่อสารสองระดับเป็นรูปแบบกระบวนการเคลื่อนที่ของสารอีกรูปแบบหนึ่ง โดยที่ผู้รับสารจะได้รับสารหรือตัดสินใจก็ต่อเมื่อมีผู้กลั่นกรองสารให้ บุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการสื่อสารสองระดับ ได้แก่ ผู้กรองสาร (gate keeper) หรือเรียกว่าคนเฝ้าประตู หรือผู้นำความคิด (opinion leader) Lazarsfeld ได้ทำการศึกษาเพื่อหาความจริงเกี่ยวกับผู้นำข่าวสารมาบอกกล่าวกับผู้รับสาร ในระหว่างปี 1943-1946 Lazarsfeld ศึกษาผู้รับสารผู้มีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจ 2 เรื่องใหญ่ คือ โดยมุ่งศึกษาคุณสมบัติของผู้มีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจเลือกสินค้าและบริการ ซึ่งเรียกว่า opinion leader การศึกษาอีกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกของผู้รับสาร ก็คือการศึกษาผู้รับสารในการเลือกประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ในปี 1946 Lazarsfeld ได้ทำการวิจัยรูปแบบการออกเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียง (voter) เพื่อศึกษาว่ามี การเปลี่ยนแปลงอย่างไร พบว่าสื่อมีอิทธิพลน้อยมากในการตัดสินใจ ส่วนใหญ่มีคนอื่นที่มีอิทธิพลต่อการออกเสียงของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่มีความสนใจการเลือกตั้งน้อยจึงเลือกตามคนที่ตนเองสนิทสนม

ด้วย ผู้ที่เปิดรับสื่ออย่างน้อยก็อาศัยฟังผู้อื่นในการตัดสินใจ ผู้ที่เปิดรับสื่อมากก็สามารถตัดสินใจได้เร็ว ต่อมาในปี 1955 ก็ได้ถูกพัฒนาเป็นทฤษฎี (two-step flow theory) ดังภาพที่ 2.2 จากการศึกษา การสื่อสารสองจังหวะ พอจะสรุปได้ว่าการสื่อสารเช่นนี้ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกรับสาร ก็คือผู้กรองสาร / คนเฝ้าประตู หรือผู้นำความคิด และผู้ที่เชื่อฟังหรือมีความเห็นคล้อยตามถูกเรียกว่าผู้ตามความคิด (opinion follower) ปรากฏในภาพ The two-step flow theory of media influence (Devito, 1994, p. 473)

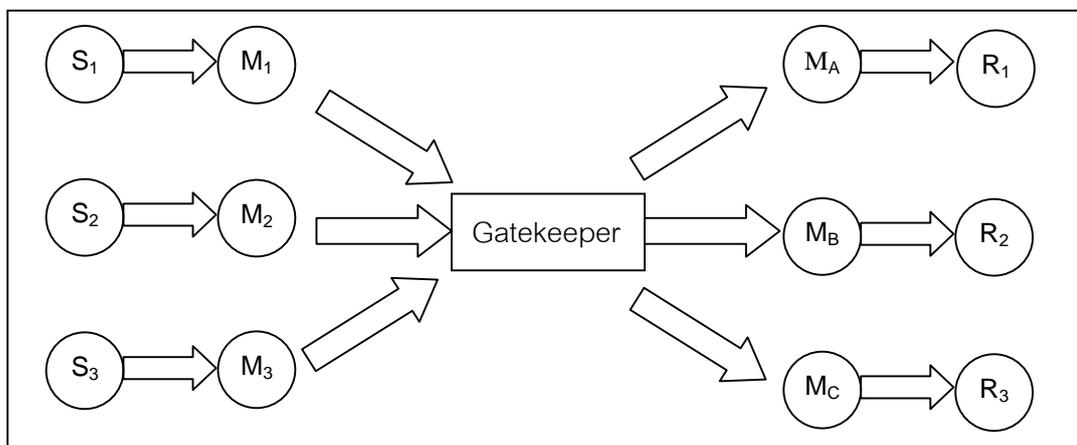
ภาพที่ 2.2

The Two-Step Flow Theory of Media Influence

ในภาพแสดงให้เห็นว่า ผู้นำความคิดนำสารจากสื่อเพื่อส่งทอดไปยังผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง เช่นเดียวกับที่หลวงตามหาบัวสื่อสารกับบรรดาศิษยานุศิษย์ พุทธศาสนิกชน ประชาชนทั่วไป ตลอดจนนักการเมือง ในการสื่อสารนั้นหลวงตามหาบัวเลือกที่จะนำสารที่พิจารณาว่าควรหรือมีความเหมาะสมหรืออยู่ในความสนใจของท่านมาถ่ายทอด ที่เรียกว่าผู้นำความคิดนั้น นอกจากจะเลือกสารที่จะส่งแล้ว ยังหมายรวมถึงการสอดแทรกความคิด อารมณ์ ความรู้สึกขณะสื่อสารด้วย ทำให้เกิดผลต่อการรับสารของผู้รับสาร (ผู้ตามความคิด) เช่น คล้อยตาม เห็นด้วย ซึ่งปรากฏชัดเจนในการเทศน์แต่ละครั้งของท่าน ในการเลือกสารที่จะส่งต่อ นั้น ผู้ทำหน้าที่ส่งต่อหรือกรองสาร (gatekeeper) มีวัตถุประสงค์ในกรองสารก็เพื่อที่จะเลือกสารที่เห็นว่าเหมาะสมสำหรับผู้รับสาร เช่น พ่อแม่เลือกว่าเรื่องอะไรเหมาะที่ลูกจะรับรู้ ครูควรจะพูดเรื่องอะไรที่จะเหมาะสมกับวัยของนักเรียน เป็นต้น ปรากฏในภาพ The gatekeeping process (Devito, 1994, p. 479)

ภาพที่ 2.3
The Gatekeeping Process

S หมายถึง แหล่งสาร M หมายถึง สาร R หมายถึง ผู้รับสาร

ในการศึกษาคนเฝ้าประตูหรือคนกรองสาร หรือผู้นำความคิด และผู้ตามความคิด ได้มีนักทฤษฎีหลายท่านได้ตั้งข้อสังเกตคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพที่แตกต่างระหว่างผู้นำความคิดและผู้ตามความคิด เป็นต้นว่า ผู้นำความคิดมีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลเฉพาะเรื่อง นิยมระเบียบสังคม (ในทิศทางที่ตนเห็นว่าถูกต้อง) เป็นคนเปิดเผย ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ มากกว่าผู้อื่น โดยเฉพาะนำความคิดกระจายอยู่ในทุกระดับชั้นในสังคม อย่างไรก็ตามผู้คนก็มีแนวโน้มที่จะแสวงหาคำแนะนำจากคนที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่าตน (โดยทั่วไปแล้วผู้นำความคิดมักจะมีสถานะทางสังคมสูงกว่าผู้ตามความคิด) (Lin Nan, 1977, p. 175) และหากจะพิจารณาผู้กรองสารไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลอย่างหลงตามหาบัวมหาบัว ญาณสัมปันโน ซึ่งทำหน้าที่กรองข่าวสารสารก่อนที่จะส่งต่อไปยังผู้รับสาร สามารถเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าผู้กำหนดวาระสาร (agenda setter) ทำหน้าที่กำหนดสารหรือวาระ/ประเด็น (agenda) ที่จะให้ผู้ตามความคิดหรือสังคมได้คิดหรือปฏิบัติตาม

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นวิธีการหนึ่งที่จะหาความหมายที่แท้จริงในสาร (message) ซึ่งโดยปกติแล้วการสื่อสารระหว่างผู้สื่อสาร (sender) และผู้รับสาร (receiver หรือ audience) ไม่สามารถรับรองได้ว่าทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจในสาร (message) ที่ถูกส่งออกไปและสารที่ผู้รับสารรับไปนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งมักจะพบได้เสมอจะด้วยความบกพร่องในการใช้ภาษา ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเนื้อหาโดยผู้ส่งสารเองหรือโดยความอ่อนด้อยด้านความเข้าใจ

ภาษาหรือขาดสามัญสำนึกในบางขณะของผู้รับสาร ก็อาจทำให้เกิดการผิดพลาดคลาดเคลื่อนหรือเรียกว่าช่องว่างในการรับส่งสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในแง่เนื้อหาและความหมาย (meaning) ได้เป็นอย่างมาก กาญจนา แก้วเทพ (2545, น. 319) ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

เนื่องจากเนื้อหาของสารหรือความหมาย นับว่าเป็นรอยแยกที่สำคัญมากที่สุดเพียงอย่างเดียว เนื่องจากตัวเนื้อหาที่อาจจะเป็นตัวอักษรที่มองเห็น จับต้องได้อยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพ หรือเสียงที่มองเห็นได้ ได้ยินได้ในสื่อโทรทัศน์นั้น เป็นสิ่งที่สังเกตได้โดยง่ายและค่อนข้างมีลักษณะตายตัวแน่นอน ในขณะที่ตัวความหมายนั้นกลับเป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่อย่างไม้อาจจะสังเกตได้โดยตรงและยังมีลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งอยู่ด้วย ความหมายนั้นจะมีลักษณะหลากหลายและบ่อยครั้งที่อาจจะคลุมเครือ ดังนั้นทั้งสองสิ่งนี้จึงมีลักษณะที่ต่างกันราวขาวกับดำ

ด้วยเหตุนี้ “ผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา คือการได้ข้อความใหม่ และความหมายก็อาจจะต้องแตกต่างไปจากของเดิม การวิเคราะห์เนื้อหาจึงเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ อันเนื่องมาจากความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงความหมาย” (McQuail, 2000)

การวิเคราะห์เนื้อหาที่มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า การวิเคราะห์แนวความคิด (conceptual analysis) หรืออาจเรียกว่าการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการมาตรฐาน (standard methodology) เกี่ยวกับการสื่อสาร Earl Babbie ให้ทรรศนะว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการศึกษาการสื่อสารของมนุษย์ที่ได้มีการบันทึกไว้ อาทิ หนังสือ เว็บไซต์ ภาพวาด กฎหมาย เป็นต้น” และ Ole Holsti (1969) ก็ได้ทรรศนะไว้เช่นเดียวกันว่า การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึงเทคนิควิธีการใด ๆ ก็ตามที่จะทำให้เราได้พบบางอย่างใหม่โดยทางอ้อม ซึ่งสิ่งนั้นเราได้เคยรู้อยู่แล้ว” นอกจากนี้ก็มีนักทฤษฎีอีกหลายคนที่ให้คำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหาที่คล้ายคลึงในแง่ที่ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีการในการวิจัยที่ต้องการหาวัตถุניתย (objective) และระบบ (systematic) และความหมายในลักษณะของปริมาณ เป็นเครื่องมือในการวิจัยที่ต้องการรู้ความเป็นปัจจุบันของคำ แนวความคิด พยางค์ หรือประโยคที่อยู่ในตัวบท (text) นั้น ๆ สรุป การวิเคราะห์เนื้อหา ก็คือ วิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ด้วยการวิเคราะห์สารและความหมายที่แฝงอยู่ในตัวบทต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ภาพเขียน ฯลฯ (“Content Analysis,” Online, 2006)

การวิเคราะห์เนื้อหา แบ่งเป็น

1. การวิเคราะห์แนวความคิด (conceptual analysis)
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (relational analysis)

การวิเคราะห์แนวความคิด (conceptual analysis) หรือเรียกอีกอย่างว่า การถ่ายทอดเนื้อหา (transmission model) เน้นการถ่ายทอดเนื้อหา (message) นำไปใช้ในงานวิจัยในลักษณะการแจกแจงเพื่อหาปริมาณ (quantitative content analysis) เพื่อดูว่าในการสื่อสารแต่ละครั้ง สารได้ถูกส่งออกไปมากน้อยเพียงใด

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (relational analysis) หรือเรียกอีกอย่างว่า แบบจำลองการประกอบพิธีกรรม (ritualistic model) เน้นความหมาย (meaning) มักใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยคุณภาพ (qualitative content analysis) เพื่อดูว่าในการสื่อสารแต่ละครั้ง ได้มีการสร้างการรับ ดัดแปลงความหมายอย่างไรบ้าง

เนื้อหา (content) ที่ผู้สื่อสารต้องการสื่อไปยังผู้รับสาร ปรากฏอยู่ในสื่อมากมายหลายประเภท ได้แก่ (“Content Analysis,” Online, 2006)

1. สื่อสิ่งพิมพ์ (print media) เช่น หนังสือพิมพ์ เนื้อเรื่องในแมกกาซีน หนังสือแคตาล็อก
2. งานเขียนอื่น ๆ (other writing) เช่น เว็บไซต์ โฆษณา ป้ายโฆษณา แผ่นปิดประกาศ ภาพวาด หรือข้อความบนฝาผนัง
3. สื่อกระจายเสียง (broadcast media) เช่น โปรแกรมวิทยุ โปรแกรมโทรทัศน์ หัวข้อข่าว
4. การบันทึกต่าง ๆ (other recording) เช่น ภาพถ่าย ภาพวาด วีดีโอ ภาพยนตร์ เพลง
5. สถานการณ์สด (live situation) เช่น ปาฐกถา สัมภาษณ์ ละคร คอนเสิร์ต
6. การสังเกต (observation) เช่น ท่าทาง ที่ว่าง สินค้าในร้าน

เนื้อหาหลายอย่างแต่จะต้องนำไปดัดแปลงให้เป็นลายลักษณ์อักษรก่อนนำไปวิเคราะห์ แหล่งกำเนิดของสารอาจเป็นสิ่งตีพิมพ์ บันทึกต่าง ๆ อินเทอร์เน็ต โปรแกรมออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ รายงานการพยากรณ์อากาศที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือสถานการณ์สด เนื้อหาเหล่านี้มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาเทคนิคของหลวงตามหาบัวซึ่งได้จากแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิ (ที่สื่อหนังสือพิมพ์นำไปขยายต่อหรือผลิตซ้ำ) จะทำให้ทราบถึงแนวความคิดของท่านที่มีต่อสารที่ท่านสื่อกับผู้รับสาร และทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์ที่มีต่อทัศนะในเทคนิคของท่าน นำไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวคิดและความสัมพันธ์ระหว่างสารกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าแต่ละส่วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนะและพฤติกรรมหรือไม่ อย่างไร

การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

วาทกรรม หมายถึงภาษาที่เป็นได้ทั้งภาษาเขียนและภาษาพูด สามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนของผู้ใช้วาทกรรมนั้นและสภาพสังคมในขณะนั้นในแต่ละบริบท ผู้ที่ใช้วาทกรรมล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ข้อความหรือคำพูดของตนบรรลุเป้าหมาย ทั้งที่มีอันตรกิริยา (interaction) และไม่มีอันตรกิริยา สรุปคือ วาทกรรมเน้นมิติทางสังคมและแนวปฏิบัติที่สัมพันธ์กับภาษาและการใช้ภาษา เช่น ผู้ที่เป็นแพทย์ ก็จะใช้วาทกรรมทางการแพทย์ ผู้ที่เป็นนักการเมือง ก็จะใช้วาทกรรมทางการเมือง ผู้ที่เป็นทหาร ก็จะใช้วาทกรรมทางทหาร สื่อความหมายไปยังผู้ฟัง

“วาทกรรมเกิดขึ้นเพราะการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ขณะเดียวกันโครงสร้างและระบบทางสังคมก็มีผลต่อวิถีปฏิบัติของคนด้วย การศึกษาวาทกรรมจึงทำให้เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้มองเห็นและเข้าใจสังคมและโลกมากยิ่งขึ้น” (กฤษดาภรณ์ หงส์ดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549)

การวิเคราะห์วาทกรรม ก็คือ การวิเคราะห์เนื้อหาสาระในแต่ละเรื่อง เช่น วาทกรรมทางการแพทย์ การวิเคราะห์วาทกรรมทางการเมือง การวิเคราะห์วาทกรรมทางการทหาร หรืออะไรก็ตามที่เราต้องนำวาทกรรมเหล่านั้นมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์วาทกรรมเกิดขึ้นในหลาย ๆ ศาสตร์ อาทิ สังคมศาสตร์ รวมภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยาการรับรู้ จิตวิทยาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างชาติ การศึกษาการสื่อสาร การวิเคราะห์วาทกรรมได้รับการพัฒนาในปลายปี 1960 และ 1970 ส่วนใหญ่เกี่ยวกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับสัญวิทยา ภาษาจิตวิทยา ภาษาสังคม และการปฏิบัติ

การวิเคราะห์วาทกรรมหมายรวมถึง

1. ระดับหรือมิติของวาทกรรม ได้แก่ การวิเคราะห์ เสียง ระดับเสียง ท่าทาง ไวยากรณ์ ศัพท์เฉพาะ รูปแบบ วาทศิลป์ ความหมาย ท่าทางการพูด การเคลื่อนไหว กลยุทธ์ การเปลี่ยนแปลง และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับอันตรกิริยา

2. ประเภทของวาทกรรม ได้แก่ วาทกรรมทางการเมือง วาทกรรมทางสื่อ วาทกรรมทางการศึกษา วาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ วาทกรรมทางธุรกิจ เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและไวยากรณ์

4. ความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและบริบท

5. ความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและอำนาจ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและอันตรกิริยา

7. ความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับความรู้/ความเข้าใจและความจำ

พัฒนาทฤษฎี Searle' Speech Act Theory ได้รับการพัฒนาเพื่อให้เกิดความชัดเจน และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถมองเห็นวัตถุประสงค์ของผู้แสดงวาทกรรมว่ารูปแบบที่ต่างกัน ได้แก่

1. เพื่อการบอกกล่าว (representatives) เป็นคำพูดผูกพันให้ผู้พูดกล่าวความจริง เช่น พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกทางทิศตะวันตก
2. เพื่อการขอร้อง / ออกคำสั่ง (directives) เป็นคำพูดที่ขอให้ผู้ฟังทำอะไรบางอย่าง อาจเป็นคำสั่ง หรือคำขอร้องก็ได้ เช่น กรุณาออกไปสูบบุหรี่ข้างนอก ห้ามส่งเสียงดัง อย่าลืมไปเลือกตั้ง ส.ส.
3. เพื่อให้คำมั่น (commissives) เป็นคำพูดที่ทำให้ผู้ฟังให้คำมั่น หรือสัญญาที่จะทำอะไรบางอย่าง เช่น เราจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ผมจะตั้งใจเรียนตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
4. เพื่อแสดงความรู้สึก (expressives) เป็นคำพูดที่แสดงความรู้สึกทางจิตวิทยา เช่น ขอแสดงความยินดีด้วย เสียใจด้วยนะ
5. เพื่อแสดงพิธีการหรือวิธีการบางอย่าง (declarations) เป็นคำพูดที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง เช่น ไล่นักงานออก พิธีอุปสมบท

ในการศึกษาและวิเคราะห์วาทกรรมทางการเมืองของหลวงตามหาบัวก็เพื่อแสวงหว่าท่านได้ใช้วาทะอย่างไรบ้างในการสื่อสารทางการเมืองกับผู้รับสาร ตลอดช่วงระยะเวลา 5 ปี ที่จะให้ผู้รับสารได้รับข่าวสารจากท่านในฐานะผู้นำความคิด นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย กรณีศึกษาพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) พ.ศ. 2544-2548 ในครั้งนี้ นอกจากจะนำเสนอการสื่อสารทางการเมืองของพระธรรมวิสุทธิมงคลแล้ว ยังได้สำรวจค้นคว้างานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว นำมาสนับสนุนแนวความคิดการศึกษาวิจัย 3 ประการคือ

ประการแรก เพื่อสนับสนุนแนวคิดและบทบาทการสื่อสารทางการเมืองของพระสงฆ์ ว่ามิได้เกิดขึ้นจากความคิดและการกระทำของพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) เท่านั้น ยังมีพระสงฆ์รูปอื่นที่มีแนวคิดและบทบาทการสื่อสารทั้งทางธรรมและทางโลก ปรากฏในงานวิจัยหลายเรื่อง อาทิ ความคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที (ประยูรย์ ปรยุตฺโต) พระสงฆ์กับการเมือง บทบาทของพระพยอม

กัลยาโณกับสังคัมไทย การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระภิกษุสงฆ์กับบาทหลวงคาทอลิกที่มีต่อชุมชน การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมืองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุและมหาตมะ คานธี เป็นต้น

ประการที่สอง เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน พระมหากษัตริย์ทรงให้ความเคารพยกย่องพระสงฆ์ ในฐานะผู้ทรงศีล และมีความรอบรู้ พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษาข้อราชการงานเมือง พระสงฆ์ก็ให้คำแนะนำข้อราชการงานเมือง ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์ได้มีบทบาททั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ทางธรรม) และเป็นที่ปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ด้านการเมือง การปกครองบ้านเมือง (ทางโลก) ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเรื่อยมา การสื่อสารทางการเมืองของพระสงฆ์จึงมีมาแต่กาลก่อน ไม่เพียงแต่การสื่อสารทางการเมืองระหว่างพระสงฆ์กับสถาบันกษัตริย์เท่านั้น พระสงฆ์ก็มีการสื่อสารทางการเมืองกับประชาชนทั่วไปเช่นกัน ในแง่ของการพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็น ปรึกษา ให้คำแนะนำแก่นักการเมืองใน การที่จะทำงานการเมืองอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น เพื่อสนับสนุนบทบาทและการสื่อสารทางการเมืองของหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน ปรากฏในงานวิจัยหลายเรื่อง อาทิ บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีต่อความคิดทางการเมือง การปกครองของพระเจ้าลิไทย อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พุทธศาสนาในเวียดนาม พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐ

ประการที่สาม เพื่อชี้ให้เห็นคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับคุณสมบัติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ที่สามารถเป็นผู้อบรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม ปรากฏในงานวิจัย อาทิ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์กับพระธรรมวินัย เทคนิคการสอนของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน)

งานวิจัยที่ปรากฏในวัตถุประสงค์ทั้งสามประการ ได้แก่

ประการที่ 1 เพื่อสนับสนุนแนวคิดและบทบาทการสื่อสารทางการเมืองของพระสงฆ์

1. งานวิจัย เรื่องความคิดทางการเมืองพุทธทาสภิกขุ โดย ชลธี ยั่งตรง (2533) พบว่า บทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญ คือ การแนะนำอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดั่งามชอบธรรมและเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการบ้านเมืองและการปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของ

ผู้อยู่ได้ปกครอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณเพศ ในการแสดงบทบาทดังกล่าวก็คือ การตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ คือความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน

2. งานวิจัย เรื่องความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที (ประยูร ปรยุตโต) โดย สมยศ จันทะวงษ์ (2535) พบว่า การเมืองเป็นเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทุกคน และทุกคนก็ต้องมีบทบาทหน้าที่ทางการเมืองด้วย ในขณะเดียวกัน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวของบุคคลในสังคม ซึ่งย่อมแตกต่างกันไป โดยเหตุนี้พระเทพเวที (ประยูร ปรยุตโต) จึงเห็นว่าพระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง ที่มีหน้าที่และบทบาททางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “พระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง” พระเทพเวทีเห็นว่า บทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่ชอบธรรมและเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมือง หรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการบ้านเมืองและการปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของผู้อยู่ได้ปกครอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณเพศ ในการแสดงบทบาทดังกล่าว คือ การตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ คือ ความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์ของประชาชน มิใช่มุ่งเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัว แก่บุคคลหรือกลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และในทางกลับกันก็ มิใช่เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองแก่ตนเอง อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ พระสงฆ์ต้องรักษาความเป็นอิสระของสถาบันตนเองไว้ในระยะยาวด้วย เพื่อเป็นหลักประกันให้พระสงฆ์ยุคสมัยต่อไป สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองของตนสืบต่อไปได้อย่างราบรื่น เท่าที่ผ่านมาพระเทพเวที เห็นว่าบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ ได้ดำเนินมาในลักษณะที่เข้ารูปเป็นมาตรฐานพอสมควร

3. งานวิจัย เรื่องพระสงฆ์กับการเมือง : แนวคิดและบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน โดย วุฒินันท์ กันทะเตียน (2541) พบว่า พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตามพระวินัย และแนวทางที่มีในพระธรรมวินัยนั่นเอง เป็นช่องทางที่ทำให้พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง จากการศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในประวัติศาสตร์ไทย พบว่าพระสงฆ์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองถึงระดับชาติ จากการสัมภาษณ์แนวความคิดและบทบาทของพระเถระส่วนหนึ่งที่เลือกในการศึกษานี้ พบว่าพระสงฆ์ มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ แต่ต้องไม่ผิดพระธรรมวินัยและแนวความคิดบทบาทของพระสงฆ์ในทางการเมืองนั้น มีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับหน้าที่ตามพระธรรมวินัย ในส่วนที่สอดคล้อง พบว่าพระสงฆ์มีจุดมุ่งหมายในการแสดงแนวคิดและบทบาทในทางการเมือง เพื่อความผาสุกของบ้านเมืองโดยปราศจากอคติ วางตนเป็นกลาง ไม่ประพฤติเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แสดงตนในฐานะที่ประชาชนรับได้ และไม่ผิดพระธรรมวินัย ในส่วนที่ไม่สอดคล้อง พบว่า พระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทนั้น ผักใฝ่ในอำนาจและมุ่งหวังผลประโยชน์จนเกินขอบเขต ซึ่งประชาชนรับไม่ได้และผิดพระธรรมวินัยด้วย

4. งานวิจัย เรื่องบทบาทของพระพยอม กัลยาโณ กับสังคมไทย โดย สมบัติ จันทรวงศ์ (2540, น. 3-42) พบว่า พระพยอม ได้แสดงบทบาทในสามด้าน คือ

ด้านที่ 1 บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยน้อมนำคำสอนของพระพุทธองค์มาเทศน์ญาติโยม พุทธศาสนิกชน ปลุกฝังศีลธรรมโดยใช้วิธีการเทศน์ที่สอดแทรกอารมณ์ขัน เข้ากับธรรมะ ทำให้ผู้ฟังทุกเพศ ทุกวัย ได้รับความรู้และความบันเทิงไปในเวลาเดียวกัน

ด้านที่ 2 บทบาทของผู้ปกป้องพระธรรมวินัย เพื่อให้สถาบันสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ขณะที่พระสงฆ์บางรูปถูกกล่าวหาว่าประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมกับความเป็นพระ ท่านจึงหาทางที่จะพิสูจน์ เพื่อปกป้องพระสงฆ์ แต่หากเป็นความจริง ก็จะเรียกร้องให้พ้นจากความเป็นสงฆ์ เพื่อรักษาสถาบัน

ด้านที่ 3 บทบาทผู้นำในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาส โดยใช้วัดสวนแก้ว เป็นสถานฝึกอาชีพ ดูแลรับเลี้ยงผู้ยากไร้ให้มีโอกาสได้ฝึกฝนและนำไปใช้ในอนาคต บทบาทของพระพยอม กัลยาโณ จึงเป็นบทบาทที่เป็นมิติใหม่ของสงฆ์ที่เป็นเสมือนนักสังคมสงเคราะห์ และปรับบทบาทของวัดให้เป็นที่พึ่งของประชาชนด้านอาชีพการงาน “เป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจของชุมชน”

5. งานวิจัย เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระภิกษุสงฆ์และพระสงค์คาทอลิกที่มีต่อชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดย พิศมัย ตั้งพูนสุข (2523) พบว่า ผู้นำกลุ่มศาสนาคาทอลิกมีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อชุมชนไม่น้อยกว่าผู้นำของศาสนาอื่น กล่าวคือ นักบวชวัดคีรีวันต์ไม่มีบทบาทต่อชุมชนในด้านการศึกษา แม้ว่าจะมีโรงเรียนปริยัติธรรมอยู่ในวัด เนื่องจากพระในวัดดังกล่าวมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมน้อยมาก ส่วนนักบวชในวัดคาทอลิกรุ่งอรุณ มีบทบาทในการสอนอย่างเต็มที่ เพราะมีโรงเรียนรุ่งอรุณวิทยาตั้งอยู่ในวัด และได้รับความนิยมเชื่อถือจากประชาชนในตำบลปากช่องว่ามีผลการสอนอยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม นักบวชของทั้งสองวัดมีกิจกรรมในการเผยแผ่ธรรมนอกวัด ส่วนภายในวัดเป็นไปในด้านพิธีกรรม แต่ก็ได้สอดแทรกศีลธรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวันไปด้วย สำหรับด้านการสงเคราะห์ประชาชน นักบวชมีบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาหารือทางครอบครัว ออกเยี่ยมปลอบขวัญญาติโยมประชาชนประสบภัย บำรุงขวัญ บริการรักษาพยาบาลเล็ก ๆ น้อย ๆ และจัดสถานที่พักผ่อนสำหรับประชาชน เป็นต้น

6. งานวิจัย เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ โดย ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2524) พบว่า คณะสงฆ์ กรมการศาสนาและวัดได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในสังคมไทย 6 ประการ ได้แก่

1. การรักษาความสงบเรียบร้อย ดำเนินการให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี อีกทั้งอบรมสั่งสอนประชาชนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทั่วประเทศ

2. การศาสนศึกษา ดำเนินการให้ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูปอย่างเที่ยงแท้จริงจัง

3. การศึกษาสงเคราะห์ ดำเนินการช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อสามารถดำรงตนในสังคมอย่างมีความสุข

4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการประกาศพระศาสนาให้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุข อันจะยังผลให้ประเทศชาติมีความผาสุก สันติและเจริญก้าวหน้า

5. การสาธารณูปการ ดำเนินการให้วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์เป็นที่พำนักอาศัยเล่าเรียน ปฏิบัติธรรมตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมและอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถานของสังคมนั้น ๆ ด้วย

6. การสาธารณสงเคราะห์ ดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวินัย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนแห่งวัดนั้นและทั่วไป

อย่างไรก็ตามทางราชการ คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ทั้งหมด ควรช่วยกันพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติต่อไปด้วย อันได้แก่ ทางราชการให้การยอมรับและให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง กำหนดนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน ละเว้นการประชาสัมพันธ์การเผยแพร่ข่าวสารที่เกี่ยวกับความเสียหายหรือเสื่อมเสียของพระสงฆ์ วัด คณะสงฆ์หรือพระพุทธศาสนา จะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ตามล้วนเป็นผลร้ายต่อความมั่นคงแห่งชาติทั้งสิ้น การดำเนินการเกี่ยวกับคณะสงฆ์และการพระศาสนาควรเป็นไปในทางเดียวที่สอดคล้องกัน ทั้งสังฆมณฑลและมีประสิทธิภาพอย่างจริงจัง พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ควรร่วมมือประสานงานดำเนินงานให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านจิตใจและกิจกรรมตามนโยบายรัฐบาลอย่างสอดคล้องใกล้ชิดและจริงจัง กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการควรจัดระบบการดำเนินงาน ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ถวายอุปถัมภ์และรับสนองงานคณะสงฆ์ให้เหมาะสม ทุกระดับ อย่างมีสมรรถภาพทั่วถึงทั้งสังฆมณฑล สนับสนุนอุดหนุน ช่วยเหลือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่วัดและประชาชนแห่งวัดแต่ละวัดอย่างจริงจัง ส่วนราชการที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาของรัฐและควบคุมส่งเสริมสถานศึกษา

ทุกระดับทุกประเภทควรกำหนดนโยบายและดำเนินการศึกษาวิจัยศึกษาในสถานศึกษาโดยใช้หลักศีลธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

7. งานวิจัย เรื่องพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย นฤมล ธีรวัฒน์ (2525) พบว่า พระองค์ทรงใช้เพศบรรพชิตของพระองค์เป็นประโยชน์ในด้านการเมือง ด้วยภาพลักษณ์ของการพยายามปฏิรูปวงการสงฆ์ เพื่อความเข้มแข็งของพระศาสนา ที่เห็นเป็นผลงานชิ้นหลักคือการตั้งนิกายสงฆ์ไทย (เถรวาท) แยกออกมาเป็นธรรมยุติกนิกาย (จึงทำให้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 นิกาย เดิมมีมหานิกายและมีนิกายใหม่คือ ธรรมยุติกนิกาย) ทรงปรารถนาที่จะแยกธรรมยุติกนิกายออกมาต่างหาก เพื่อให้เกิดความแตกต่างในแง่ของวินัยสงฆ์ ความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ และพระสงฆ์ที่หันมาสู่ธรรมยุติกนิกาย ก็ให้การสนับสนุนในแนวพระราชดำริของพระองค์ นอกจากนี้ได้พบกุศโลบายของท่านว่า การสื่อสารทางการเมืองแบบหนึ่งที่ทรงใช้คือการหาเสียงสนับสนุน (lobby) จากพระสงฆ์และจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในยุคนั้น เพื่อการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ เมื่อสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี) เป็นการสั่งสมบารมีทางการเมือง จากการที่ทรงจุดศัลไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทำให้ทรงใกล้ชิดกับประชาชน อีกทั้งยังทรงพระปรีชาญาณ แดกฉานในศิลปะวิทยาการ อาทิ ปรัชญา ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ จึงทรงได้รับการยอมรับจากชาวต่างชาติด้วยวิริยญาณภิกษุทรงเห็นช่องทางกลับสู่อำนาจทางการเมืองโดยอาศัยความเป็นผู้นำทางศาสนา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเข้าใจกลทางการเมืองนี้ดี และก็ไม่มีใครสบายพระทัยนักจึงทรงให้การสนับสนุนส่งเสริมงานพระศาสนา ทรงปฏิบัติหน้าที่องค์จักรศาสนูปถัมภกอย่างดี ทรงให้ความเคารพต่อพระภิกษุสามเณร ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัด สร้างพระพุทธรูป มากมาย อีกทั้งยังทรงให้การยกย่องวิริยญาณภิกษุอย่างมากด้วยการเลื่อนสมณศักดิ์วิริยญาณภิกษุเป็นพระราชาคณะที่เจ้าคณะรองและเชิญเสด็จไปครองวัดบวรนิเวศนวิหาร ในจังหวะที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศนวิหารว่างอยู่พอดี ซึ่ง Christine E. Gray (1978, p. 104) อ้างว่าการเลื่อนสมณศักดิ์และการอันเชิญไปครองวัดบวรนิเวศนวิหารแท้จริงเป็นการนำ วิริยญาณภิกษุไปอยู่ในความควบคุม

8. งานวิจัย เรื่องการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมือง ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุและมหาตมะ คานธี โดย อัญญาดา แก้วทองกุล (2546) พบว่าแนวความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนานิกายเซนและศาสนาคริสต์ เป็นต้น แบ่งเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ระบบการเมืองใดก็ได้หากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุด เรียกว่า “ธรรมิกสังคมนิยม” แนวความคิดทางการเมืองแบบธรรมิกสังคมนิยมเป็นสังคมนิยมอุดมคติ ท่านเน้นการไม่สะสมส่วนเกิน การไม่เห็นแก่ตัว ทุกคนคิดถึงประโยชน์

ส่วนรวม หลักธรรมที่ท่านพุทธทาสนำมาประยุกต์ใช้กับธรรมิกสังคมนิยม คือ หลักทศพิธราชธรรม (ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน) มรรคแปด (ข้อปฏิบัติให้ถึงทางดับทุกข์ 8 ประการ โพชฌงค์ 7 (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) อิทธิบาท 4 (ทางแห่งความสำเร็จ) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และหลักเมตตาธรรม และผู้ปกครองสามารถใช้วิธีการเผด็จการโดยธรรมได้ในคราวจำเป็น นำมาใช้ได้ในคราวจำเป็นของเหตุการณ์บ้านเมือง แต่ผู้ปกครองนั้นต้องมีธรรมกำกับ จึงจะเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด (ธัมมิกสังคม มีความหมายสองส่วน คือ สังคมนิยม กับ ธัมมิก : สังคมนิยม ท่านพุทธทาสหมายถึงการไม่เอาส่วนเกิน ชีวิตที่มีศีลธรรมจะต้องเห็นแก่ผู้อื่นคือมีเมตตากรุณา : ธัมมิก หมายถึงเป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งชอบธรรม หรือถูกศีลธรรม รวมธัมมิกสังคม ก็คือการทำดีต้องเห็นแก่สังคม ไม่เห็นแก่ตนเองผู้เดียว) (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2540, น. 115-116, 119-120)

แนวความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี อิงหลักศาสนาฮินดู โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมของศาสนาฮินดู พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา เป็นต้น แบ่งเป็น 2 ส่วน กล่าวคือคุณค่าทางด้านจิตใจ โดยนำวิธีการแบบอหิงสามาใช้กับแนวความคิดทางการเมือง เป็นระบบจริยธรรมของอินเดีย เรียกว่าสัตยาเคราะห์ เป็นการต่อสู้ระหว่างความดีและความชั่ว เน้นพลังแห่งความรักพลังแห่งความดีมาแก้ปัญหาทางการเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักการของสังฆธรรม ความศรัทธาในสังฆธรรมอย่างต่อเนื่องมั่นคง และการไม่ใช้ความรุนแรงหรือเรียกว่าอหิงสา (non-violence) ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของสัตยาเคราะห์ มหาตมะ คานธี นำวิธีการอหิงสาเป็นวิธีการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมทั้งพุทธทาสภิกขุและมหาตมะ คานธี มองการเมืองในแง่วิวัฒนาการทางธรรมชาติและสังคม ก่อให้เกิดความจำเป็นในการที่จะต้องมีผู้ปกครองและผู้นำการต่อสู้ทางการเมือง ท่านทั้งสองมีความเชื่อว่าทุกคนเกิดมาไม่เท่าเทียมกันทั้งกำลังสติปัญญาและความสามารถ พุทธทาสภิกขุนำเสนอแนวความคิดทางการเมืองผ่านคำสอนทางศาสนา ส่วนมหาตมะ คานธี ซึ่งท่านเป็นทั้งนักการเมือง นักการศึกษาและนักศีลธรรม แนวความคิดทางการเมืองของท่านนำมาทดลองด้วยตนเองได้สรุปว่าพุทธทาสภิกขุเน้นความสงบสุขทั้งแบบทางโลก (โลกียสุข) และความสงบสุขที่อยู่เหนือโลก (โลกุตตรสุข : ความสุขเนื่องด้วยมรรคผลนิพพาน) อิงตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ขณะที่มหาตมะ คานธี มุ่งให้เกิดความสงบสุขในสังคมการเมืองอิงตามหลักศาสนาฮินดู

ประการที่สอง เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

1. งานวิจัย เรื่องบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดย พระมหาวิชัย ผลเจริญ (2543, น. 5-25) พบว่ามีบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดย

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เอง บทบาททางการเมืองของพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล
 ขอบเขตทางการเมืองของพระสงฆ์ไทยในยุคสุโขทัย บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ไทยในยุคอยุธยา
 บทบาททางการเมืองในยุคกรุงธนบุรี บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ไทยในยุครัตนโกสินทร์
 (พ.ศ. 2325-2499) และบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน)

บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน) ได้แก่

1) เรียกร้องการแก้ปัญหาแก่ประชาชนผู้เดือดร้อน (องค์การสหธรรมิก เป็นองค์การ
 ของพระสงฆ์การเมืองฝ่ายซ้าย นำโดยพระมหาจัด คงสุข)

2) ต้องการปฏิรูปการบริหารคณะสงฆ์ (องค์การยุวสงฆ์)

3) ต่อต้าน ตอบใต้ กลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายและพระฝ่ายซ้าย (กิตติวุฒโฒภิกขุ)

4) อื่น ๆ เช่น เรื่องผลประโยชน์ (วัตรธรรมกาย) วิวาทกับชาวบ้าน

2. งานวิจัย เรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เถรวาท ที่มีต่อแนวความคิดทางการเมือง
 การปกครองของพระเจ้าลิไท ศึกษาเฉพาะกรณี : ไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา) โดย พระศรีสุธรรม
 เมธี (สุเทพ ผุสสุธมฺโม) (2536) พบว่า แนวความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไทได้
 รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดวิวัฒนาการ เปลี่ยนแปลงความเชื่อในอำนาจของกษัตริย์
 หรือผู้ปกครองในฐานะของนักรบ เป็นความเชื่อในอำนาจของกษัตริย์หรือผู้ปกครองในฐานะพระราชา
 สิทธิและอำนาจชอบธรรมในการกำหนดชนชั้นในสังคม เป็นไปตามการกระทำและผลของการ
 กระทำ “กฎแห่งกรรม” ตามแนวพระพุทธศาสนามีใช่เป็นไปตามชาติภูมิ ขอบเขตของเสรีภาพของ
 กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคมถูกควบคุมโดยกฎแห่งกรรม เสรีภาพมีความสอดคล้องกับจริยธรรมพื้นฐาน
 ของสังคม ได้แก่ ศีลธรรม คุณธรรมและมโนธรรม ซึ่งถูกกำหนดเป็นแนวปฏิบัติการเมืองและการ
 ปกครองในรัชสมัยพระเจ้าลิไท สังคมสุโขทัยดำรงอยู่ได้ด้วยความสงบ ราบรื่น มีความก้าวหน้า
 โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยกฎหมาย

3. งานวิจัย เรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 โดย อัจฉรา กาญจนินัย และคณะ (2527) พบว่า วัดป่าเป็นสถานที่สำคัญ เป็นแหล่งพักพิงทาง
 ใจที่สังคมเมืองไม่อาจให้ได้ พระป่าเป็นผู้มีศีลาจารวัตรอันงดงาม เป็นแบบอย่างที่ดี สมณะ มักน้อย
 สันโดษ แม้ว่าวิถีของพระป่าจะสวนทางกับสังคมโลก แต่เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าพระป่ามีความสุข
 มากกว่าปุถุชนคนธรรมดาตามากมายนัก พระป่าพัฒนาสังคมไทยพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางจิต
 พระป่าทางอีสานหลายรูปพัฒนาวัดพร้อม ๆ กับการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาวัด คือ ความสะอาด
 ความร่มรื่น เป็นต้น พระป่าจะรักษาสภาพวัดให้คงสภาพป่าเหมือนเดิม สิ่งก่อสร้างมีน้อยมาก
 มักมีเฉพาะที่จำเป็น เช่น กุฏิ ศาลา เป็นต้น แต่สำหรับชาวบ้าน พระป่าจะพยายามขจัดปัญหา
 ความเดือดร้อนหลายประการ เช่น การแก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน

4. งานวิจัย เรื่อง จีน : จากมุมมองตะวันตกในนวนิยายของเฟิร์ล เอส. บัก โดย ศรัทธา พูลสวัสดิ์ (2548, น. 5-27) พบว่า ความรุ่งเรืองและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา มาจากการให้ความสนใจเอาใจใส่และการส่งเสริมจากพระมหากษัตริย์ พุทธศาสนาในเวียดนามรุ่งเรืองมากในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ค.ศ. 938) หลังจากพระเจ้าโงเควี่ยน สิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 944 บ้านเมืองแตกแยก แต่ก็กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งในรัชสมัยกษัตริย์ดิन्हโปลิ่นห์นี้ (ค.ศ. 968-980) ได้อาราธนาพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงให้รับตำแหน่งสำคัญในการบริหารประเทศ ตั้งท่านชาน ลุน (Chan Lun) เป็นผู้นำสงฆ์และเป็นผู้ให้คำปรึกษางานราชการแผ่นดินด้วย ในราว ค.ศ. 11-14 นับเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาในเวียดนาม (Golden Age of Vietnam Buddhism) ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์ให้ความใส่ใจพระทัยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่คำสอนในพระพุทธศาสนายังมีส่วนในการกำหนดนโยบายการบริหารราชการอีกด้วย พระสงฆ์มีอิทธิพลด้านการปกครอง ส่งผลให้สถาบันสงฆ์กลายเป็นชนชั้นศักดินาประเภทหนึ่งในสังคม พระมหากษัตริย์มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงผนวชพร้อมด้วยประชาชนจำนวนมาก เรียกว่าเป็นยุคของการเกื้อกูลระหว่างสถาบันสงฆ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ช่วยเหลือราชการงานเมือง พระมหากษัตริย์ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ประการที่สาม เพื่อชี้ให้เห็นคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1. งานวิจัย เรื่อง หลักสูตรมหาวิทยาลัสังฆ์กับพระธรรมวินัย โดย ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ (2546, น. 73-98) พบว่าพระอรหันต์เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่อง คีล สมาธิ ปัญญา อย่างแจ่มแจ้งทั้งในแง่ของปริยัติและปฏิบัติ ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์ที่จะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรจะเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา อย่างจริงจัง โดยยังไม่ต้องบรรลุธรรมถึงขั้นอรหันบุคคลหรือได้ฌาน อภิญญาอย่างในอุดมคติ ภิกษุที่ศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขาอย่างจริงจัง ย่อมเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้

2. งานวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เทคนิคการสอนของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน) โดยพระมหาสมบัติ บุญเรือง (2545) พบว่า เทคนิคการสอนของพระธรรมวิสุทธิมงคล โดยรวมถือตามเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งประกอบด้วยเทคนิค 8 ประการ คือ เทคนิคการสอนโดยใช้ภาษา เทคนิคการสอนโดยใช้สื่อ เทคนิคการสอนโดยการตีความหมาย เทคนิคการสอนโดยให้คำจำกัดความ เทคนิคการสอนโดยการอุปมาอุปมัย เทคนิคการสอนโดยใช้อารมณ์ขัน เทคนิคการสอนโดยการพูดสะกิดใจ เทคนิคการสอนโดยการตอบปัญหา แต่ก็มี

ความแตกต่างบ้าง อย่างไรก็ตามก็มีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือต้องการให้ผู้รับสารเกิดการพัฒนาตามลำดับ เมื่อรับสารแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะคติ ความเชื่อ และเกิดปัญญาสามารถทำลายกิเลสอาสวะ (กิเลสที่หมักหมมอยู่ในสันดาน) ได้อย่างสิ้นเชิง (บรรลุนิพพาน) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดตามหลักพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัย ที่นำเสนอข้างต้น มีความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาในหัวข้อวิจัยที่กำลังศึกษา และสามารถใช้เป็นกรอบศึกษาอ้างอิงได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปประกอบการอภิปรายในบทสุดท้าย